

THE BYZANTINE "ECLOGA" – THE ICONOCLASTIC BRIEVIARY OF THE JUSTINIAN'S LAWS

Apasiev Dimitar

Associate Professor, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip
dimitar.apasiev@ugd.edu.mk

Abstract

This paper deals with an important aspect of the legal-historical problem of the famous Byzantine *Ecloga* (gr. *ΕΚΛΟΓΗ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ*; lat. *ECLOGA LEGUM – Leonis et Constantini* / VIII century), or, translated, *The Selection of the Laws* of the Eastern Roman Emperors Leo III and his son Constantine V. This imperial legislative work, i.e. imperial breviary or a manual for judicial-administrative practice - which, in the sources, is also found under the name "Isavrian Ecloga" - is, in fact, a kind of abbreviated extract from Justinian's laws, but in a modernized and humanized form. Although the *Ecloga* starts from the Roman Law, which remained the basis of the Byzantine legal life for ages, it still tries to modify it in the direction of "greater philanthropy", while also adapting it to the social and economic conditions of the time, as well as to the Christian principles. And indeed, analytically speaking, it deviates significantly from the so-called Justinian law - on the one hand, due to the mixtures of church/canon law; and on the other hand, due to the influence of the local Eastern/Asian, i.e. folk customs of the subjects who lived in different parts of the vast Byzantine Empire. More specifically, the author makes an attempt to shed light on a series of significant issues of the 'legal romanistic' from the so-called first Byzantine period, that refer to: the importance, the meaning, the authors, the way of creation, the language, the structure/content, the territorial validity and the translations of this post-Justinian legal compilation, submitted during the so-called "heretical emperors". Finally, we should highlight the fact that, towards the end of the paper, the author makes a pioneering attempt to integrally translate the preface, i.e. the introductory part, that is the "preamble" of the *Ecloga* – which precedes the normative text, and which is written in a very solemn, panegyric and hymn tone, for the first time in Macedonian language.

Keywords: *Ecloga; Byzantine Empire; Justinian's law; Iconoclast Dynasty; titles; Old Slavic law.*

ВИЗАНТИСКАТА „ЕКЛОГА“ – ИКОНОБОРСКИОТ БРЕВИЈАР НА ЈУСТИНИЈАНОВИТЕ ЗАКОНИ

Апасиев Димитар

Вон. проф. д-р Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
dimitar.apasiev@ugd.edu.mk

Апстракт

Трудов што е пред вас се занимава со еден важен аспект на правно-историската проблематика за познатата византиска Еклога (грч. *ΕΚΛΟΓΗ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ*; лат. *ECLOGA LEGUM – Leonis et Constantini* / VIII век) или, во превод, *Изборот на законите* на источно-римските императори Лав III и син му

Константин V. Ова императорско законодавно дело, односно царски бревијар, т.е. прирачник за судско-управна пракса – кое, во изворите, уште се среќава и под називот „Исавриска Еколога“ – впрочем, е своевиден скратен извод од Јустинијановите закони, но во модернизирани и хуманизиран облик. Иако Еклогата поаѓа од римското право, кое за вечни времиња останало основа на византискиот правен живот, таа сепак се обидува да го измени во правец на „поголемо човекољубие“, притоа модифицирајќи го во насока на приспособување на тогашните општествено-економски услови, како и на христијанските начела. И навистина, аналитички земено, таа значително отстапува од т.н. *Јустинијаново право* – од една страна поради примесите на црковното / канонско право; а од друга страна, поради влијанието на локалните источни / азиски, т.е. народни обичаи на поданиците кои живееле на различни краишта на огромната Византиска Империја. Поконкретно, авторот прави обид за расветлување на низа значајни прашања на правната романистика од т.н. прв византиски период, а кои се однесуваат на: важноста, значењето, доносителите, начинот на создавање, јазикот, структурата/содржината, територијалното важење и преводите на оваа постјустинијанова правна компилација, подготвена за време на т.н. еретички цареви. Конечно, треба да се потенцира фактот дека, кон крајот на трудот, авторот прави пионерски обид, за прв пат на македонски јазик, интегрално да го преведе предговорот, т.е. воведниот дел, односно „преамбулата“ на Еклогата – која што му претходи на нормативниот текст, а која е пишувана во еден мошне свечен, панегиричен и химничен тон.

Клучни зборови: *Еклога; Византија; Јустинијаново право; Иконоборска династија; титулуси; старословенско право.*

1. Вовед

Еклогата (грч. *ΕΚΛΟΓΗ ΤΩΝ ΝΟΜΩΝ*; лат. *ECLOGA LEGUM* – *Leonis et Constantini* / VIII век) или, во превод, *Изборот на законите* на источно-римските цареви, односно ромејските императори Лав Трети (вл. 717–741) и син му Константин Петти (вл. 741–775) е, всушност, прецизен и краток правен зборник издаден од страна на византиските монарси кој бил замислен како бревијар, односно прирачник за судската пракса и селектирана компилација за државната администрација. Ова законодавно дело кое во изворите уште се среќава и под називот „Исавриска Еколога“ или, пак, „првата христијанска правна книга“, впрочем, е своевиден извод од Јустинијановите закони,

¹ но во скратен, модернизирани и хуманизиран облик! Нејзиното објавување, првенствено, имало за цел – покрај преопширните и непрегледни нормативни зборници на Јустинијан Први (VI век) – да им пружи на судските установи сумарен законик, т.е. збирка на прописи којашто, по својот обем и материја, би одговарала на тогашните практични потреби на луѓето и би им била лесно достапна и корисна во решавањето на секојдневните спорови.

Иако Еклогата поаѓа од римското право, кое за вечни времиња останало основа на византискиот правен живот, таа не се задоволува само со ексцерпирање на пасуси од старото, поточно класичното право (лат. *ius vetus*), туку се обидува да го измени во правец на „поголемо човекољубие“, притоа модифицирајќи го во насока на приспособување на тогашните општествено-економски услови, како и на христијанските начела. И навистина, аналитички земено, таа значително отстапува од т.н. *Јустинијаново право* – од една страна поради примесите на црковното / канонско право; а од друга страна, поради влијанието на локалните источни / азиски, т.е. народни обичаи на поданиците кои живееле на различни краишта на огромната Византиска Империја.

¹ Покрај Јустинијановите, особено во сферата на кривичното право, се среќаваат и прегледи на одреден број новели од познатиот Теодосиев кодекс (*Codex Theodosianus* / V век).

2. Доносителите на Еклогата

Овој значаен византиски правен споменик датира од времето на царевите од т.н. Сирииска / Исавриска² / Иконокластичка / **Иконоборска династија**, кои владееле со Византија цели осумдесет и пет години (717–802). Оваа династија е втора во генеалогичката на византиските владетелски династии во вистинска смисла на зборот – веднаш по Ираклиевата [прва], а пред Амориската [трета] династија. Еклогата, всушност, е донесена во текот на првата половина на VIII век, од страна на царот-основоположник на династијата – Лав III Сириецот, кој бил под несомнено влијание на источната култура. Иконоборските учења, всушност, настануваат токму во источните азиски покраини на Империјата, кои културолошки се разликувале од т.н. европски дел на Византија – каде што доминирало иконофилското расположение. *Иконоборството* се појавило како резултат на вкрстувањето на ранохристијанското тежнење кон вистинска и чиста духовна вера, испреплетено со старите учења на христолошките ереси и секти кои истапувале против надворешните црковни обреди, како и под влијание на нехристијанските т.н. Аврамски религии – јудаизмот и, особено, исламот.³ Иконокластите сметале дека обожавањето на иконите, всушност, значи обнова на паганското идолопоклонство. Но, во суштина, зад религиозниот се криел политички судир – царевите-иконаборци сакале под своја власт да ја потчинат Црквата, која со текот на времето станала премногу моќна институција (т.н. доктрина на *цезаропатизам*). Директна последица од иконоборството било зголемувањето на јазот помеѓу Цариград и Рим! Всушност, иконокластичката криза, во перспектива, го забрзала процесот истиснување на папското влијание од Балканот и грчкиот Исток, но и слабењето на византиското влијание во Италија, т.е. Апенинскиот Полуостров и латинскиот Запад.

Како што веќе споменавме, доносител на *Еклогата* е византискиот император **Лав III Сириецот** (грч. Λέων ὁ Ἰσαυρός; лат. Leo Isaurus / ок. 685–741), познат по прекарот Исавријанин, кој на престолот дошол на своја 32 годишна возраст. Тој водел потекло од гратчето Германикеја,⁴ во Северна Сирија (денешна Турција), каде што се родил. Но, за време на владеењето на „императорот со отсечен нос“ Јустинијан II Ринотмет (688–711), заедно со членовите на своето семејство, принудно се преселиле во Тракија, како колонисти. Младиот стратиот⁵ Лав – во 705 год. – стапил во служба на Јустинијан II, кога овој, после десетгодишното прогонство, поминувал низ Тракија во походот за враќање на круната. Како награда за лојалноста, бил поставен за спатарииј⁶ и така започнува неговата воена кариера и неговото брзо напредување во хиерархијата на византиската државна управа. За време на една тешка експедиција на Кавказ, тој ги докажал своите воени и дипломатски вештини.

² К. Schenk (1896), се чини со право, се сомнева во вистинитоста на зборовите на Теофан дека, наводно, Лав III всушност потекнува од *Исаврија* – па, оттука, ја доведува во прашање исправноста на традиционалниот назив под кој оваа династија е позната во византологичката.

³ Неколку години пред појавата на иконоборството во Византија, иконите биле уништувани во Омајадското царство: византиските извори ни говорат дека калифот Омар II (вл. 717-720) наредил уништување на сите култни слики кои имале насликано живи битија; а калифот Језид II, со еден свој едикт (722/3) наредил уништување на сите христијански икони на територијата на своето царство.

⁴ *Германикеја* е, всушност, денешниот град Караманмараш во Турција, сместен под планината Ахир – кој беше еден од најсилно погодените места во Турција во силниот земјотрес 2023 година.

⁵ *Стратиот*, во византиско време, генерално означувало „војник“, поточно коњаник кој држел воен феуд, т.е. пронија (*πρόνοια* / *pronoia*).

⁶ *Спатарииј* (*σπαθῆριος* / *spatharius*) е византиска почесна воена титула и означува офицер во императорската гарда, т.е. царски телохранител, или во буквална смисла „мечоносец“ – со алузија на вешт мечувалец.

Подоцнежниот император Анастасиј II (вл. 711–713) го поставил за стратег⁷ на темата⁸ *Анадолија* (*Ἀνατολικόν / Anatolica*). После падот на Анастасиј, Лав се заорчал со стратегот на темата Ерменија и кренал востание против слабиот цар Теодосиј III – кој на своја страна ја имал само темата Опсикија. Така, „узурпаторот“ Лав III победнички влегол во Цариград и бил крунисан за цар во Црквата „Света Софија“ [25 март 717 год.]. Со тоа завршува тридецениската доба на борба околу царскиот престол, за чие време се извршени дури седум државни преврати и, конечно, на чело на државата дошол цврст и способен владетел кој непречено ќе се одржи на власт во следните 25 години – сè до својата смрт во 741 година, а ќе биде и основач на втората византиска владетелска династија – т.н. *Сирииска династија*, која ќе владее со Византија во наредните осум и пол децении, сè до 802 год.

Лав III е познат по тоа што, заедно со бугарскиот хан Тервел (вл. 700–721), го одбил нападот на муслиманските војски на Арабскиот Калифат, а во 740 година ги победил Арабјаните⁹ во прочуената *Битка кај Акројнон*, јужно од Аморион. Помеѓу другото, во постарите учебници, нему му се припишуваат и одредени реформи и промени направени во делот на административно-територијалната реорганизација на *малоазиските теми* – односно преголемите теми, наводно, ги поделил на повеќе помали окрузи, за да може полесно да ги владее. Иако за него е познато тоа што ги прогонуваат Евреите и ги терал да се покрстат, што било навистина ретко во историјата на Византија, парадоксално – нему истовремено му се припишува одредено „Мојсеево“ влијание во борбата против култните слики и икони, а неретко ни е претставен и како арабјанофил. За него е значајно и тоа што, слично како и императорот Констанс II Погонат [Брадестиот] (*Κώνστας ὁ Πρωγωνῆτος* / вл. 641–668), во 719 година, испратил дипломатска и црковна мисија на Далечниот Исток, поточно во Кина – на дворот на тогашниот кинески император ‘Шјуен Цџнг, од династијата ‘Танг (Радев, 2023).¹⁰

Негов првороден и најстар син од жена му Марија, со која имале четири деца, бил **Константин V** (грч. *Κωνσταντῖνος Ε' Κοπρόνυμος*; лат. *Constantinus Copronymus* / 718–775), во историјата познат и по погрдниот прекар *Копроним*.¹¹ Тој, уште како двегодишно дете, бил прогласен

⁷ *Стратег* (*στρατηγός / stratēgós*) означува „воен лидер“, односно највисок заповедник на војската, т.е. генерал, а подоцна и губернатор / управник на тема.

⁸ *Тема* (*θέμα / thema*) е основна воена и административно-територијална единица во Византија. Темите потекнувале од средината на VII век, кога биле продорите на Словените и на муслиманите, а го замениле дотогашниот римски провинциски систем основан од страна на Диоклецијан и Константин Велики. Основната поделба била на Источни [азиски] и Западни [европски] теми.

⁹ *Арабјани / Арапи* – семитски народ од Блискиот и Средниот Исток кој го споменуваат уште хеленските историчари (Херодот). Уште од библиски времиња, со овој назив се означени сродните народи кои потекнуваат од Арабскиот Полуостров, а чиј родоначалник се смета старозаветниот пророк и нивни „прататко“ Аврам (ок. XXII век пр. н.е.) – од чиј првороден вонбрачен син Исмаил, со неговата наложница, египќанката Агара, потекнуваат 12-те арапски племиња. До епохата на еврејскиот цар Давид (ок. XI век пр. н.е.), изгледа дека хроничарите прават јасна дистинкција меѓу Исмаилитите и Мадјанитите – потомци на Мадјан, синот на Кетура, последната од низата наложници на Аврам. Пред примањето на исламот, тоа биле претежно номадски, бедуински и разбојнички племиња кои скитале низ сириско-арапската Пустина. По омајадското освојување на Шпанија и аглабитското освојување на Сицилија, како „Арапи“ најчесто се именуваат и северноафриканските муслимански народи (Тунижани, Алжирци, Мароканци, Либијци, Египќани), кои често се среќаваат и под називот „Фатимиди“ – наречени така по Фатима, најмладата ќерка на Пророкот Мухамед.

¹⁰ Во X век, во *Старата книга на ‘Танг* (*舊唐書: Цјџу ‘Танг-шј / 941 г.*) е забележано дека неколку месеци по првичната своја дипломатска мисија, истиот тој испратил во Кина и некој „монах со голема доблест“, веројатно да го шири христијанството на Исток. Интересно е дека, Византија, после VI век, во кинеските извори била именувана како државата *Фулјн* (*拂菻*) – „Пределот на Ромеите“.

¹¹ Пејоративниот прекар Копроним, кој му бил измислен од страна на неговите верски противници, доаѓа од грчкото *kopros* = „измет“ и *opota* = „име“ и буквално означува „Именуваниот измет“ (т.е. Човек-гомно),

за совладар и престолонаследник на својот татко Лав III. Во 733 година, на свои 15 години, по наговарање на татка си, Константин склучил договорен брак со ќерката на хазарскиот хаган Бихар – која се викала Чичак, а е позната како Ирина Хазарска,¹² со цел да се зајакне традиционално добриот политички сојуз кој постоел меѓу Византијците и *Хазарите*,¹³ кои имале заеднички непријател во лицето на Арабјаните. По смртта на Лав III (741), младиот Константин V дошол на власт на свои 23 години, но веднаш бил предизвикан од страна на неговиот зет за сестра – Артавазд Иконољубецот, кој имал ерменско потекло и го узурпирал престолот во наредната година и пол, кога траела и граѓанската војна за враќање на власта во рацете на Константин V. За разлика од татко му – кој бил примитивен и силен војник, Константин V бил човек со далеку посложена и посурова природа, а бил и порадикален и пофанатичен „икономах“: познати се неговите суровости кои ги наредувал против монасите и манастирите. Но, тој истовремено бил и далеку попоспособен војсководец – па така, успеал да ги победи Арабјаните и *Бугарите*,¹⁴ против кои водел дури девет антибугарски воени походи,¹⁵ при што и умрел на последниот таков поход. Неговото безмалку три и пол децениско владеење со Византија, особено во очите на ортодоксните, ќе остане запаметено како страховлада! Но, една анегдота ни кажува дека веќе во наредниот IX век, кога ослабената Византија трпела пораз до пораз од Бугарското Царство, цариграѓаните се собрале околу неговиот гроб и го молеле да стане за да ги избави од неволјите кои го навјасале Царството.

Константин V е познат и по тоа што водел *колонизаторска политика* со принудни депортации на населението: на пример, голем број заробени Сиријци, кои биле монофизити, по казна ги преселил во Тракија, а голем број Словени од Балканот (дури 208.000) ги преселил во Мала Азија.

бидејќи наводно тој се посрал за време на неговото крштевање од страна на тогашниот вселенски патријарх Герман I Цариградски!? Некаде се среќава и под прекарот *Балегар* или Лепешкар, алудурајќи на видот бумбар кој живее во животински лепешки и се храни со коњски измет.

¹² Со неа го имал синот Лав IV Хазар (вл. 775–780) кој ќе го наследи на престолот. Но, подоцна, по смртта на Ирина, која најверојатно умрела непосредно по раѓањето на синот, Константин V имал уште две жени: Марија – со која не е познато дали имал деца; и Евдокија – со која имал шест деца (пет сина и една ќерка).

¹³ *Хазарите* се древен евро-азиски народ со непознато, најверојатно туркиско потекло, кој пред VII век живееле на Урал, а потоа и во јужните области на денешна Русија (Дагестан). Некои автори одат дотаму што велат дека тие се, всушност, изгубеното „тринаесетто племе на Израел“!? Во VII и VIII век имале моќна држава помеѓу долниот тек на реките Волга и Дон. Биле сојузници на Византијците, наплаќале данок од Словените, а ги напаѓале и Арабјаните, на територијата на Кавказ и Ерменија. Првично, центарот на Хазарската држава бил полуостровот Крим (Црно Море), а изворите Каспиското Езеро го нарекуваат и „Хазарско Море“. Го контролирале т.н. Пат на свилата, меѓу Кина и Европа. Кон крајот на VIII век го примиле јудаизмот како своја религија. Св. Кирил и Методиј, во 860–861 година, безуспешно се обиделе повторно да ги христијанизираат! Но, во IX и X век потпаднале под Киевското кнежество и подоцна исчезнуваат од историската сцена – многумина од нив се иселуваат во Унгарија, Византија, Полска и Романија. Кон крајот на средниот век се среќаваат ширум Европа под описниот назив „Евреји кои зборуваат словенски јазик“.

¹⁴ Се однесува на т.н. *Прабугари* / *Прото-бугари* / *Булгари* / *Болгари*, т.е. „несловенските Бугари“ – полуномадски народ со туркиско-татарско, хунско и скитско-сарматско потекло кои, во VII век, живееле на територија на регионот Бесарабија (денешна Молдавија и Украина), северно од реката Дунав. Воделе војни со Византијците и со Словените. Илирските Словени ги прифаќаат етничките Бугари, создавајќи ги првите принципати на просторите на Тракија, каде што подоцна се доселуваат и „Бугарите од Волга“. Набргу, бугарската и словенската аристократија се споиле во еден владејачки феудален staleж – т.н. болјари, претворајќи ги словенските селани во свои кметови. За неполни два века тие се претопиле во големата словенска маса и го прифатиле словенскиот јазик, а им останало само некогашното име Бугари. Во IX век го прифатиле и христијанството, а во втората половина на X век нивната држава, или т.н. Прво Бугарско Царство го уништил и анектирал византискиот император Јован I Цимискиј (Ἰωάννης Α΄ Τζιμισκῆς / вл. 969–976).

¹⁵ Дури шест бугарски владетели на Првото Бугарско Царство (т.н. Дунавска Бугарија) ја изгубиле круната поради неуспесите во војните со Византијците предводени токму од Константин V.

За време на неговото владеење, градот Равена¹⁶ во Италија – кој бил византиски егзархат, конечно паднал под власта на Лонгобардите.¹⁷ Но, овој владетел е значаен за овие наши простори затоа што, во негово време, провинцијата Илирик на Балканскиот Полуостров, која дотогаш била потчинета на римскиот папа, преминала под конечна јурисдикција на Цариградската патријаршија – што, подоцна, ќе има многу големо значење за византиското културно влијание во јужнословенските земји, особено преку православиеото.

Околу точната година на објавување на Еклогата има спорови во византологијата и во правната романистика, но како најверојатен датум се зема месецот март **726 година**. Други автори, пак, како можна ја наведуваат и *741 година* (Щапов, 2011) која е, всушност, последната година од долгото [две и пол децениско] владеење на царот Лав III и првата година од владеењето на неговиот син-наследник Константин V. Но, и покрај фактот дека т.н. „IX индикција“,¹⁸ која е наведена во самиот вовед на Еклогата, се паѓала во овие две наведени години (726 и 741) – сепак, се чини дека првата година е поверојатна, со оглед на фактот дека во нејзината содржина нема никаква трага од иконоборство, што би било несфатливо доколку таа е објавена петнаесет години подоцна, т.е. во 741 год. (Василевски, цит. кај Острогорски, 1998). Впрочем, вреди да се наспомене фактот дека Лав III, дури во десеттата година од своето владеење, поточно после завршувањето и издавањето на Еклогата, решил отворено да се изјасни против иконите – и тоа благодарение на посетата на малоазиските епископи-иконоборци, како и на јакиот земјотрес што се случил во 726 година, кој царот го протолкувал како израз на божјиот гнев токму поради почитувањето на иконите. Но, потоа поминале уште неколку години пред конечно тој да ја донесе својата единствена царска конституција насочена против култот кон иконите – *Едиктот против иконите* (730) – којшто, пак, го донел по неуспешниот исход во преговорите и преписките кои ги водел со тогашниот римски папа Григориј II (Gregorius PP. II / вл. 715–731).

¹⁶ Равена (*Ravenna*) е град во Северна Италија кој пред падот на Рим бил престолнина на Западното Римско Царство (402–476). Подоцна била главен град на Кралството на Остроготите, сè до повторното освојување од страна на Византија (540), по што бил основан т.н. Егзархат Равена (584–751), но подоцна бил освоен од германското племе Лонгобарди.

¹⁷ *Лонгобарди* / *Лангобарди* / *Ломбарди* се западно-германско племе кои живееле во Панонија (VI век), кога во 568, притиснати од Аварите, се отселиле во Италија и таму основале своја држава, која дефинитивно ја уништил франачкиот крал Карло Велики (774). По нив, северниот дел на Италија го добил називот Ломбардија.

¹⁸ Индикција (лат. *indictio* = „[царски или црковен] проглас / најава на некој настан“) е елемент за датирање во различни списи, натписи и исправи користен од страна на средновековните компютисти, кој се користел до XVI век, а се користи и денес од страна на Црквата, за да ги пресметува подвижните празници. Претставува период од 15 години или три римски „луструма / пописи“ [3x5=15] – бидејќи ревизијата на земјишните даноци се вршела на секои 15 години. За прв пат овој систем е воведен од страна на римскиот император Константин Велики, кон крајот на III век [297 год.] или почетокот на IV век [312 год.]. Првично, тоа бил империјален акт со кој се наредувал вонредна реквизиција на данок на жито од сопствениците на провинциските земјиште, а подоцна станал редовен годишен данок. Била означена со две вонредни собирања на данок, а подоцна почнале да се бројат и годините, па секој број внатре во циклусот одговара на одредена година/индикција. Кога ќе се навршела последната петнаесетта година, најчесто се простувале заостанатите даночни долгови и временскиот циклус започнувал да тече од ново. Се верува дека овој систем на датирање и пресметување на времето изворно потекнувал од Египет, а бил во употреба во канцелариските практики на цела средновековна Европа. Покрај повеќето индикции, постоеле три главни: (1) *Грчка / Византиска / Константинополска индикција* [во употреба од 313 год.] – почнувала на 1 септември и траела до 31 август следната година; (2) *Римска / Папска индикција* [во употреба од IX век] – првично почнувала на 25 декември, т.е. на католичкиот Божиќ, а подоцна на 1 јануари; (3) *Цезарска / Беданска индикција* [наречена по англискиот опат Беди] – почнувала на 24 октомври.

3. Структурата на Еклогата

Еклогата, главно, содржи кратки одредби преземени од **Јустинијановата кодификација** (VI век), односно, концепциски таа претставува преработена и упростена верзија на сите четири составни делови од она што подоцна го знаеме како *Corpus Iuris Civilis: Институциите* (533),¹⁹ *Дигестите* (533),²⁰ *Кодексот* (534)²¹ и *Новелите* (555).²² Како што веќе споменавме, покрај влијанието на римското право – претежно од сферата на приватното (*ius privatum*), поточно граѓанското право [личното – од кое најобемно е застапено семејното право; и имотното – од кое најобемно е застапено наследното право]; делумно е и влијанието на црковното право, како и на погрубото обичајно право на азиските народи во сферата на казнувањето. Сумарно, можеме да заклучиме дека Еклогата содржи одредби од следниве правни гранки:

(а) *Статусно право* [Глава VIII] – каде се опишани различните видови манумисији, т.е. правовалидни начини на ослободување од ропство и водењето т.н. статусни спорови.

(б) *Семејно / брачно, родителско и старателско право* [Глави I, II, III и VII] – каде, на пример, се ограничува татковата власт (*patria potestas*), за сметка на проширувањето на правата на жените и децата, а се признава само т.н. христијански брак, секако под влијание на црквата.

(в) *Наследно право* [Глави IV, V и VI] – каде се опишани различните начини на дарување, како и тестаментално и интестатско наследување, со наведување на законските наследни редови.

(г) *Стварно право* [Глава XII] – каде се опфатени видовите на долготраен закуп над недвижност, т.е. земјиште, односно т.н. емфитеузи.

(д) *Облигационо право* [Глави IX, X, XI, XIII и XV] – каде се опфатени повеќе видови договори (пр. купопродажба, капар, заем, рачен залог, ортаклак, остава, закуп) и пакти, т.е. спогодби.

(е) *Воено право* [Глави XVI и XVIII] – каде се опфатени имотните односи на војниците и на другите јавни службеници, т.е. третманот на воениот и цивилниот пекулиум, како и правилата за распределба на воениот плен.

(ж) *Кривично (материјално) право* [Глава XVII] – каде што се пружа цел систем на груби телесни казни, кои се сосем непознати во Јустинијановото право и кои немаат баш многу заедничко со „христијанската филантропија“ – на пример: сечење на носот, на јазикот или на рацете; ослепување; шишање, палење на косата и брадата и сл. Навистина, овие форми на инфамии и сакатења, во некои случаи, доаѓаат на местото на дотогашната смртна казна од времето на Јустинијан I, а во други случаи тие ја супсумираат паричната казна.²³

¹⁹ *Институциите* или *Институтите* на Јустинијан (*Institutiones Iustiniani / 533*), познати уште и како *Основи* или *Елементи* (грч. *Elementa*), се првиот, воведен дел на т.н. Јустинијанова кодификација, кои служеле како учебник за студентите-бруцоши, а биле создадени од страна на најмалубројната Тричлена царска комисија [Трибонијан + Теофил + Доротеј].

²⁰ *Дигестите* (лат. *Digesta*) или на грчки *Пандекти* (*Pandectae / 533*), како кодификација на целокупниот римски правен поредок на *Ius vetus*, се создавани од 530 до 533 год., од страна на Шеснаесетчлената царска комисија, и тие се најобемниот том од Јустинијановата кодификација, кој по обем е еден и пол пати поголем од целата Библија.

²¹ *Кодексот* (*Codex Iustinianus / Codex II / Codex Repetitio Praelationis / 534*), што во буквален превод значи „Кодексот прифатен по второто читање“ или „Кодексот усвоен по повторното разгледување“ е, всушност, второ изменето, дополнето, преработено и пречистено издание на првичниот *Novus Codex Iustinianus* (529), како своевидна кодификација на римскиот правен поредок на *leges*, кој е компилиран во 534 од страна на Четиричлената царска комисија. По својата големина е колку една половина од *Дигестите*.

²² Последниот, четврти том од Јустинијановата кодификација ја сочинуваат *Новелите* (*Novellae Constitutiones / 555*) кои се собирали цели две децении – поточно од 535, па сè до 555 год., каде што се содржани околу 150 царски конституции кои се плод на законодавната дејност на Јустинијан Први, а се однесуваат на речиси сите области од правниот живот.

²³ Некои византолози (пр. R. S. Lopez) претпоставуваат дека византиското обичајно право, кое датира од VII век, е првично средувано во време на императорот Ираклиј I (Ἡράκλειος; Heraclius / вл. 610–641) –

(ж) *Процесно право*, т.е. судската постапка [Глава XIV] – одредена е плата за судиите, со цел да се стави крај на метастазираната судска корупција која цветала во Византија и да се средат приликите во тогашното правосудство кое, слично како кај нас, било преплавано со подмитливи судии; а определени се и правила во врска со сведоците и сведочењето.

Од аспект на структурата, Еклогата е мошне кратка и лесна за снаоѓање, а содржи само **18 титулуси**, т.е. глави / поглавја или „наслови“:

<i>I. За склучувањето свршувачки и за нивното раскинување</i>	<i>X. За писмениот и усниот заем и за залогот кој се дава (како обезбедување)</i>
<i>II. За дозволените и забранетите бракови и за нивното раскинување</i>	<i>XI. За сите видови остави</i>
<i>III. За договорениот, но непредаден мираз и за правата врз миразот</i>	<i>XII. За трајните и привремените емфитеузи (закупи на земјиште)</i>
<i>IV. За обичните дарови (т.е. оние со директен ефект или за оние кои се оставаат по нечија смрт, како и за причините поради кои овие дарови се отповикуваат)</i>	<i>XIII. За договорите за закуп</i>
<i>V. За лицата кои се неспособни да остават тестамент (како и за усните тестаменти)</i>	<i>XIV. За подобните и неподобни сведоци</i>
<i>VI. За законското наследување [без тестамент] и за легатите и за оние кои се лишуваат од наследство поради неблагодарност</i>	<i>XV. За потврдените и поништените спогодби (раскинување на договорите)</i>
<i>VII. За децата без родители и за старателството над нив</i>	<i>XVI. За војничкиот имот, опрема и плата и за клериците и чиновниците</i>
<i>VIII. За ослободувањето и паѓањето во ропство</i>	<i>XVII. За кривичните работи (престапи и казни)</i>
<i>IX. За купопродажбата, писмена и усна (и за капарот и во врска со нив)</i>	<i>XVIII. За поделбата на воениот плен</i>

4. Важењето на Еклогата

Изворно, Еклогата не е напишана на традиционалниот латински јазик, туку е напишана на средновековниот т.н. **византиско-грчки јазик**, кој се смета за премин од старогрчкиот кон новогрчкиот јазик, а кој се говорел на територијата на Византија – под т.н. „Лиречекова линија“ на Балканот и во Мала Азија – од V век, па сè до падот на Цариград во средината на XV век (1453). Веќе од VII век овој јазик го потиснува латинскиот и станува службен јазик на Империјата, т.е. на Источното Римско [Ромејско] Царство – иако се оценува дека тој бил „мајчин јазик“ само на околу осум милиони луѓе, т.е. на помалку од 1/3 од целокупното население на Византија. Но, вреди да се забележи дека многу рано Еклогата паралелно е преведена и на *старословенски јазик*²⁴ Денес има

основоположникот на првата владетелска т.н. Ираклиева династија во Византија и дека правните прописи од неговото доба, всушност, влијаеле врз средновековното арапско и германско право.

²⁴ *Старословенски јазик (словѣньскѣ ѷзѣкъ / lingua sclavinica)*, уште наречен и просто „словенски“ или „стар црковнословенски јазик“, е првиот и најстар пишан, односно литературен [општо]словенски јазик

нејзини преводи речиси на сите европски јазици, меѓу кои и овој целосен, динамичен и коментаторски превод на македонски јазик.

Мора да наспоменеме дека, што се однесува до практичната примена на Еклогата внатре во самата **Византија**, нејзе ја биел прилично лош глас меѓу населението, односно овој правен текст важел за доста непопуларен и „озлогласен закон“, поради тоа што бил донесен од страна на еретичките цареви-иконоборци – иако, за волја на вистината, сите подоцнежни византиски правни зборници на големо црпеле од нејзините одредби, со што се потврдува нејзиното големо фактичко и правно влијание врз подоцнежното законодавство – и тоа не само во Византија, туку и во соседните словенски земји. Инаку, *Ромејското Царство* (Источно-римско / грч. Βασιλεία Ῥωμαίων / лат. Imperium Romanum), многу подоцна колоквијално наречено „Византија“, било огромна Империја која – територијално гледано – ги опфаќала следниве региони: делови од Арабија, Мала Азија (Анадолија), Блискиот Исток (Јудеја, Палестина, Сирија, дел од Месопотамија и Египет), Ерменија, Грузија, дел од Кримскиот Полуостров, Северна Африка (Киренаика, Триполитанија) и Балканот (Тракија, Мезија, Македонија, Илирик, Епир, Ахаја, Далмација). Во врвот на својата експанзија, Византија се протегала на неколку медитерански мориња: Средоземното Море (Јадранско, Јонско, Либиско, Левантско, Егејско, Мраморно и Црно) и Црвеното Море.²⁵

Еклогата е мошне слична со подоцнежните законици од времето на т.н. Македонска династија (IX век) – *Прохирон* и *Епанагога*, а заедно со *Земјоделскиот закон* (*Nomos Georgicos* / VII или VIII век), покрај во Византија, широко се применувани и во средновековните јужнословенски држави: Бугарија, Рашка, Дукља и особено во Македонија²⁶ – каде што, несомнено, влијаеле и на развојот на првото пишано средновековно „[старо]Словенско / Славјанско право“:

(а) На пример, Еклогата извршила огромно влијание врз целокупниот христијански, поточно православен словенски свет (лат. *Slavia Orthodoxa*), а особено преку најстариот старословенски секуларен процесен законик – *Законот за судење на луѓето* (*Законъ Соудный Людѣм* / IX век), за кој се претпоставува дека го составил лично св. Методиј од Солун и којшто, всушност, е искристализирана кратка старословенска редакција на Еклогата, односно првиот документиран пример на т.н. рецепција на византиското право на Балканот. Од вкупно 33 членови на ЗСЛ, најголем дел од одредбите, дури 25 – што значи околу 76% од целокупниот нормативен текст – претставуваат преработка на членови од Главата XVII [„За престапите и казните“] на византиската Еклога која, видовме дека мошне рано била преведена на старословенски јазик; помал дел од членовите, седум

којшто е кодификуван во втората половина на IX век од страна на византиските христијански мисионери Браќата Кирил и Методиј, врз основа на говорите на македонските Јужни Словени од околината на Солун, Егејска Македонија (селата: Сухо, Зарово и Висока). Спаѓа во големата група на индо-европски јазици, а негови писма се глаголицата [38 букви] и кирилицата [44 букви]. Не треба да се меша со т.н. *прасловенски јазик*, кој е постар и со т.н. *црковнословенски јазик*, кој е понов. Во текот на средниот век старословенскиот постанал книжевен јазик на повеќето словенски народи: Јужните Словени (IX–XVIII век), Западните / Моравски Словени (IX–XI век) и Источните Словени (X–XVIII век), а влијаел и врз создавањето на многу помлади и современи словенски народни јазици.

²⁵ Оваа светска сила, своевремено, опфаќала делови од многу денешни независни држави: Турција, Ерменија, Грузија; Саудиска Арабија, Ирак, Сирија, Јордан, Либан, Израел, Палестина; Египет, Либија, Тунис, Алжир; Кипар, Грција, Бугарија, Романија, Србија (сосе Косово), Албанија, Македонија, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Хрватска, Словенија; Малта, Италија, како и делови од Шпанија и од Русија, т.е. Украина.

²⁶ Во овој период, поточно две години по смртта на доносителот на Еклогата – императорот Лав III Исавриски, папата Захариј Атински (*Zacharias PP.* / вл. 741–752) бил првиот римски понтифекс кој, во 743 година, ги прифатил трите јужнословенски држави: Травунија, Захумље и Србија – признавајќи им го статусот на „кралства“ (*regna*). Овие словенски кнежевства, т.е. балкански кралства, како погранични соседи на Византија, давале елитни трупи на Италикум, а т.н. Илирски Словени се среќаваат и како наемнички трупи и високи заповедници на дворот на Фатимидите, кои биле шиитски муслимани. Папата Захариј, кој важел за вешт дипломат, е познат и по тоа што прв им се обратил и на источните (*duci Russorum*) и на северно-европските Сарматски Словени.

до осум, се буквален или стилизиран превод на некои други одредби од други глави на Еклогата [гл. II, VIII, XIV и XVIII]; а сосема мал дел ги нема во оригиналот на Еклогата и се позајмени од други правни извори, како и од месното [старо]словенско обичајно право (Апасиев, 2017).

(б) Подоцна, дури во XVII век, во Србија се појавува еден краток правен текст од само 27 членови кој реферира на Еклогата, а во изворите се нарекува *Подунавски законик* од Војводина (срп. *Законик Срба у Средњем Подунављу / Законик Срба у Доњем Подунављу*), која тогаш била под власта на Унгарија, во рамките на Хабзбуршката монархија. Подунавскиот законик е познат и по описното име „Судот на царевите Лав и Константин“ (*Судь цара Леона и Кон'стантина / Еклоџ*). Најверојатно е напишан во периодот измеѓу 1690 и 1697 година и никогаш формално не стапил на сила. Јазикот на кој е пишуван е заменет со народен, а само „тука и таму“ има траги од црковнословенскиот.²⁷ Во оригиналната верзија немал нумерирани членови, туку тие подоцна биле обележани од страна на познатиот професор и славист Александар Соловјев (рус. Александр Васильевич Соловьѳв / 1890–1971), кој и го припремил за печат, а напишал и одличен правно-историски коментар за него. Оригиналниот ракопис од овој законик денес се чува во Чешка – во Народниот музеј во Прага, во збирката на ценетиот словачки славист Павле Шарафик (слч. Pavel Jozef Šafárik / 1795–1861) – којшто, пак, го набавил при крајот на својот престој во Нови Сад во 1831 година.

Што се однесува, пак, до влијанието на Еклогата кај источните Словени, треба да се наспомене дека пасуси од неа – преземени како од нејзиниот целосен старословенски превод, така и од Законот за судење на луѓето – се вклучени во **староруските правни зборници**:

(а) Заедно со Номоканонот на Јован Схоластик (VII век) и византискиот Прохирон (IX век), тие се вклучени во познатата средновековна руска правна книга *Крмчија* или „Пидалион“ (рус. *Кóрмчая книга*, т.е. „Книгата на кормиларот“ / XI-XIII век) – мешовита номоканонска збирка на црковното и световното право.

(б) Од овој период датира и *Книгата на законите*, односно „Книга на правилата“ (рус. *Книги законные* или *Книга правил* / XIII век) – збирка на постари еклезијастички канони усвоени на Вселенските црковни собири, а надополнети со светите канони на Руската православна црква.

(в) Конечно, тука би ја споменале и книгата *Мерило праведное*, т.е. „Мерило на правдата“ (рус. *Мерило Праведное* / XIII-XIV век) – збирка на древни правни текстови напишани во Киевска Русија, на старословенски и на т.н. староруски јазик.²⁸

²⁷ *Црковнословенски јазик*, уште наречен и „нов црковнословенски јазик“, е првенствено литургиски и богослужбен јазик во словенските православни цркви кој се развил во периодот од XII век па натаму, кога почнуваат да се јавуваат и првите различни национални редакции / рецензии / варијанти, како и подоцнежните литературни дела на профан, лаички, т.е. народен јазик.

²⁸ *Киевска Русија* (рус. *Киевская Русь*) е средновековната т.н. Староруска држава во Североисточна Европа, основана во IX век како производ на обединувањето на повеќе источно-словенски и угро-фински племиња, на чело со првата [варјашка / викиншка] династија Рјурикович (рус. *Рюриковичи*). Под називот „староруски јазик“ (рус. *древнерусский язык*), пак, се подразбирал народниот источно-словенски јазик кој се говорел во т.н. Предмонголски период – односно од IX до средината на XIII век, на територијата на т.н. Киевска Русија, а се среќава и до XIV и XV век во кнежевствата кои настанале со нејзиниот распад.

5. Предговорот на византиската Еклога (фрагменти од зачуваните текстови)

Е К Л О Г А

ИЗБОР НА ЗАКОНИ,
НАПРАВЕН ВО КРАТКИ ЦРТИ,
ОД НАС, ЛАВ И КОНСТАНТИН – МУДРИТЕ И БЛАГОЧЕСТИВИ ЦАРЕВИ,
[ПРЕЗЕМЕНИ]²⁹ ОД ИНСТИТУЦИИТЕ, ДИГЕСТИТЕ, КОДЕКСОТ И НОВЕЛИТЕ
НА ВЕЛИКИОТ ЈУСТИНИЈАН – СО ИСПРАВКИ ВО ПОХУМАНА НАСОКА,
НАПРАВЕНИ ВО МЕСЕЦ МАРТ, ИНДИКЦИЈА ДЕВЕТТА,³⁰
6234 ГОДИНА ОД СОЗДАВАЊЕТО НА СВЕТОТ,³¹

ВО ИМЕТО НА ОЦА И СИНА И СВЕТИОТ ДУХ,
ВЕРНИТЕ [И ПОБОЖНИ] ЦАРЕВИ [НА РОМЕИТЕ] – ЛАВ [ТРЕТИ] И КОНСТАНТИН [ПЕТТИ]

Господ [Бог – Севишиниот] Творец на сите ствари [на сè видливо и невидливо], нашиот Отец, [кој] го создаде човекот и му подари слободна волја, а на помош му [при]даде и Закон – во согласност со зборовите на Пророкот [Исаија],³² со чија помош го запозна сето она што треба да го чини и да го избегнува за да, од една страна, го избере она што води до спас; а, од друга страна, ги избегне причините за каза. Никој од оние кои ги исполнуваат Неговите заповеди или, пак, ги нарушуваат – нема да избегне да го добие она што [му следува и што] го заслужува, според своите дела! Имено, Бог го ветува и едното и другото, па силата на Неговите мисли треба да остане неизмерна, а однесувањето на сите [на крајот] да биде наплатено според заслугата, за да зборовите на [Четворо]Евангелието не бидат прекршени.

²⁹ При преводот на текстот кој следи, зборовите и фразите кои се ставени во [аглести загради] не постојат во оригиналот, туку се дадени од страна на редакторот – заради дообјаснување на смислата, а со цел подобрување на преводот и доловување на контекстот на реченицата.

³⁰ Всушност, IX индикт значи дека тоа е деветтата година од постојната индикција, која броела временски период од вкупно 15 години. Бидејќи самите циклуси не биле нумерирани, потребни се и други информативни одредници за точно да се утврди конкретната календарска година. После идентификацијата, како што објаснивме погоре, се чини дека во овој случај оваа „Деветта индикција“ најверојатно се однесува на 726 год. н. е.

³¹ Во некои преводи, се чини по грешка, е наведена годината 6248 од „постанокот на светот“!? Овој начин на сметање на времето е својствен за ромејската христијанска традиција, бидејќи т.н. *Византиски календар* времето го мери од наводното создавање на светот, којшто според очигледно погрешните „библиски пресметки“ се случил на 1 септември 5509 год. пр. н. е. Византискиот календар официјално бил воведен во Источното Ромејско Царство од страна на императорот Василиј II Поргирогенит (988 год.) – познат по ослепувањето на Самоиловите војници, а бил во употреба сè до падот на Византија под турска власт (1453). Потоа, календарот продолжил да се користи во Русија до 1700 година, кога е укинат со реформите на царот Петар Велики. Денес сè уште некои православни цркви го користат овој календар. Значи, за да преминеме од современиот календар во византискиот, на тековната година треба да додадеме +5508 [за деновите од 1 јануари до 31 август] или +5509 [за останатите денови од годината]. На пример, сегашната 2024 година, според овој календар е 7533 година од „создавањето на светот“.

³² Види: *Исаија, VIII, 4*. Пророкот Исаија (ок. VIII век пр. Хр.) бил сметан за Божји гласник меѓу Јудејците кој проповедал околу четири децении. За тоа време, во Јудеја, се изредиле четири цареви. Ова е времето на доминација на Асирците кои покориле голем број земји на Блискиот Исток, меѓу кои и северното еврејско царство Израел; додека јужното царство Јудеја не било целосно покорено, но неговите жители биле принудени да плаќаат големи даноци.

Значи, како што [Тој] се удостои да ја стави во Наши раце царската власт и ни го даде тој знак на љубовта Нам, богобојазливите [монарси], и одреди после [Свети] Петар – најголемиот меѓу апостолите, Ние да се грижиме за неговото верно стадо, сметаме дека нема ништо поважно, ниту поголемо, за што треба да се посвети внимание, од законитоста и праведноста кон оние кои Ни се доверени, за така да бидат раскинати синџирите на секоја неправда, да биде скинато јажето на насилните договори и, со победите над непријателите, да бидеме овенчани со Неговата семокна рака, на начин кој е поубав од дијадема – Царството да биде спокојно, а власта добро организирана.

Затоа, исполнети со такви грижи, будно внимавајќи да го откриеме она што на Бога му е важно, а на заедницата корисно – сметајќи ја праведноста за поважна од сите работи на Земјата, оти таа, за оној кој ја негува, е небески претставник и поостро оружје од секој меч за борба против непријателите; увидувајќи дека [пааметните работи од] законите кои ги донесоа претходните цареви се напишани во многу книги, па смислата на тие книги за едни е тешко разбирлива, а за други сосема недостапна – особено за оние кои живеат надвор од нашиот царски и од Бога чуван град [Константинопол] – ги повикавме нашите славни патрици, славниот квестор³³ и славните конзули,³⁴ како и останатите богобојазливи [благородници]³⁵ и им наредивме да ги соберат сите нивни [правни] книги [и прирачници], па откако сите тие книги грижливо ги прегледавме [во царската палата], најдовме за потребно, употребувајќи го она што во тие книги е добро обработено и она што го изменивме со новите уредби – да ги собереме во оваа [наша единствена] книга, на јасен и скратен начин, одредбите за почестите [правни] работи и договори, како и за казните кои соодветствуваат на [тежината на] кривичните дела – за јасно да се утврди силата [на таквите божествени закони], лесно да се пресудува во парничните работи [и во граѓанските спорови], праведно да се казнуваат престапниците, како и да се спречуваат и поправаат оние кои чинат зло[дела].

Ги советуваме оние кои се поставени да ги применуваат законите и, воедно, ги обврзуваме [и заколнуваме] да се воздржуваат од сите [можни] човечки страсти, како и со здрав разум да носат пресуди, со вистинска справедливост! Нека [судиите] не ги презираат сиромасите и нека не попуштаат во критиката кон моќниците кои вршат неправди [за да овие престапници не останат неказнети]. Нека не им се восхитуваат на праведноста и еднаквоста само навидум и на зборови, а на дело да ги сметаат за прифатливи неправдата и лакомоста [кои им носат профит], туку кога ќе судат две странки во парница – едната помоќна, а другата послаба – да ги сметаат за рамноправни и да му одземат на послабот, онолку колку што ќе утврдат дека изгубил оној што претрпел неправда [штета или лихварство]. Оти, оние коишто во своите души немаат вистинска правичност, туку се расипани со пари [корумпирани и склони кон подмитување] или [не се фер и непристрасни, туку] се подложни на благонаклоност поради пријателство, или се осветуваат поради непријателство [кон една од странките] или, пак, се плашат од туѓата сила [уцена или закана] – [тие] не можат да судат праведно и, со својот пример, покажуваат на она што е кажано во Псалмите: „Ако навистина зборувате вистинито за праведноста, носете праведни пресуди, о вие синови човечки; ама затоа што во вашето срце правите неправди на Земјата,

³³ „Квесторот на Светиот Двор“ (*Quaestor sacri palati illustris*) бил еден од највисоките цивилни функционери во доцната Империја и прв правен советник на Царот, своевиден „министер за правда“. Во добата на Доминатот, овој висок царски службеник ги припремал нацртите на конституциите и на царските одлуки.

³⁴ „Конзулите“ (*consules*) бие двајца врховни цивилни, управно-судски и војнички магистрати во времето на римската Република, со едногодишен мандат. После Принципатот конзулатот го губи своето некогашно значење, но продолжува да се смета за честита функција и почесна државна титула, што може да се види и по тоа што долги векови се задржала традицијата на датирање, т.е. именување на годините по името на конзулите кои биле избрани да служат таа година – обичај којшто бил укинат од страна на Јустинијан Први, во 537 год.

³⁵ Според некои сознанија, имињата на овие луѓе биле Никита, Марин и Никита.

неправда ги записнува и вашите раце“!³⁶ Така и мудриот [цар] Соломон,³⁷ споредувајќи ја неправдата во параболата со тасовите на терезијата, рече: „Лажната мерка Му е гнасна на Господа, а полната мерка Му е угодна“ [т.е. „двојните тегови и двојните аришини, обете Му се омразени на Господа“].³⁸

Ова го кажавме како совет и, истовремено, како [важна] опомена на оние кои знаат што е праведноста, но ја изопачуваат вистината. Оние, пак, кои поради недостаток на [здрав] разум тоа тешко го постигнуваат и кои никако не можат да му дадат на секому она што му припаѓа – тие, според зборовите на Исус [синоот] Сирах[ов],³⁹ не треба да го молат Господ за власт, ниту Царот за столот на честа, ниту [пак некогаш] да посакуваат да станат судии – оти [тие] не се во состојба да ја уништат неправдата [и да му стават крај на беззаконието].⁴⁰

Оние, пак, кои имаат ум и разум и јасно ја сфаќаат праведноста, добро нека внимаваат на судењата [во просветлена состојба на бестрастие]. Така и Господ наши Исус Христос – силата и мудроста Божја, обилно им подарува [на овие правдољубиви луѓе] знаење за праведноста и им го открива она што тешко може да биде откриено. Тој го подучи во вистината [и] Соломон, кој ја бараше праведноста и му помогна на жените да им изрече праведна и соодветна пресуда во [познатиот спор во] врска со [старателството над] детето: бидејќи немаше сведоци за она што го говореа, [тој] одреди да се препушти на природата, па преку неа го откри она што [во конкретниот случај] не се знаеше. Така, додека сомнителната жена бесчувствително ја прими пресудата детето да се исече [на парчиња], вистинската мајка не можеше да поднесе дури ни да

³⁶ Псалми, LVIII, 1-2. Псалмите се најдолгата книга во Светото Писмо, која го добила името од насловот на оваа збирка песни во грчкиот превод на Стариот Завет. Тие, вообичаено, се пееле со музичка придружба или се рецитирале како богослужбена молитва. Значителен број од околу 150-те зачувани псалми, кои се собирани подолго време, се напишани од Давид, но има и други писатели – како што се Асаф, Мојсеј, Соломон и потомците на Кора. Инаку, друг соодветен превод на овој цитиран библиски псалм би бил: „Дали навистина раздавате правда? Судите ли правично, вие човечки синови? Во срцето свое кроите беззаконие, вашите раце плетат насилство на Земјата“; или: „Зборувате ли вистина, правда, вие силници, праведно ли судите, вие човечки синови? Не, туку смислено беззаконие правите, вашите раце делат неправда по Земјата“; или, пак: „Дали навистина говорите за правда, ако молчите? Можете ли да судите праведно, синови човечки? А вие, со сето срце, вршите голема неправда на Земјата и му подготвувате пат на злото, што го прават вашите раце“!

³⁷ Соломон „Мудриот“ (хеб. חִמְלֵם или на арапски Сулејман / ок. средина на X век пр. Хр.) – познат еврејски цар, поточно третиот и последен во низата цареви на Израелско-Јудејското Царство, кој владеел 40 години. Бил втор син и наследник на царот Давид – неговиот татко, од жена му Вирсавија (Батшиба), мајката Соломонова. Управувал од Ерусалим, каде решил да го изгради и познатиот Соломонов храм во градот посветен на Јахве/Јехова (т.н. Прв храм). Според Талмудот, една од светите книги на јудаизмот, Соломон се смета за еден од 48-те еврејски пророци.

³⁸ Изреки, XI, 1 и XX, 10. Авторството на познатата старозаветна книга Изреки, главно, му се припишува на царот Соломон. Таа е, всушност, збирка на мудри мисли, поговорки, пословици и поуки кои припаѓаат на специфичниот литературен жанр карактеристичен за Древниот Исток, а кој бил користен за поетично пренесување на животните искуства, таложени со генерации. Инаку, друг соодветен превод на овие цитирани библиски стихови би бил: „Неисправните мерила се одвратни пред Господа, а точните мерки се богоугодни / Нееднакви ваги, нееднаква мерки [или стандарди] – и едното и другото се одвратност пред Господ“; или: „Лажната вага му е одвратна на Јехова, а точниот тег му е пријатен / Двојни тегови и двојна ефа – обете му се одвратни на Јехова“.

³⁹ Јешуа, т.е. Исус – синоот на Сирах (на еврејски Бен Сира), е автор на старозаветната книга „Мудрост Сирахова“, позната уште и како *Еклизијаст*, која е дел од канонизираната православна Библија. Овој мудар човек живеел во Ерусалим, во времето пред востанието на Макавеите (II век), и важел за многу начитан човек, кој многу патувал и му припаѓал на Советот на мудрите (Големиот Кнесет). Како ревносен познавач на светите списи, тој се борел за зачувување на јудејскиот идентитет пред налетот на хеленизмот.

⁴⁰ *Еклизијаст* (Книга Мудрост Сирахова), VII, 4 и 6: „Не барај од Господа власт, ниту од царот – место почесно! [...] Не барај да станеш судија, за да не се покажеш немоќен да ја уништиш неправдата, да не се уплашиш од силниот и да не фрлиш сенка врз својата правичност“.

чуе за таквата [сурова] наредба, [токму] поради природната љубов [која ја има кон своето дете, кое го родила од својата утроба].

Нека на тоа мислат и нека на тоа внимаваат оние [судии] кои ги постави Нашата милост да судат спорови и во чии раце е предадена праведната вага на Нашите милостиви закони! Со тие [царски] закони настојваме да му угодиме на Бога, кој ни го даде жезлото во рацете [за да владееме со Империјата]. Со тоа [семоќно] оружје и со Неговата сила сакаме да [им] се спротивставиме на непријателите, и веруваме дека ќе ја зголемиме и унапредиме најголемата среќа за стадото Христово и Неговата власт предадена на Нашето блаженство. Се надеваме и дека, со овие [добри] закони, [засекогаш] ќе го воспоставиме старото државно правосудство [и царската јурисдикција].

[Па,] така, и Нашиот Господин [и Спасител] – Исус Христос, рече: „Не судете по изгледот, туку судете праведно!“;⁴¹ а правдата нека биде без никаква поткупливост, оти е напишано [во Писмото]: „Тешко на оние кои од примените дарови ја оправдуваат нечесноста и им го пресекуваат патот на бројните [чесни и] кротки луѓе,⁴² одземајќи им ја праведноста на оние кои се во право; нивните корени ќе се претворат во прав, а нивниот цвет ќе биде распрашен како прашина од ветерот, оти не сакаа да го исполнат Законот Господов“!⁴³

Имено, гозбите и даровите ги заслепуваат [дури и] очите на мудреците! И затоа, [цврсто] решени да застанеме на патот на ваквата лоша положба на работите во правосудството, а) со желба да ја искорениме во целост таа срамотна [судиска] страст за пари [почести и привилегии, сестрано тежнеме и] одлучуваме и понатаму да [им] се исплаќа [одредена сума како награда, односно плата] од нашата сакелија [т.е. од Светата царска благајна] на преславниот квестор, на секретарите, на писарите и на сите [службеници] кои работат во судовите – така што, [тие] да не [смеат да] им земаат ништо на странките, за да и спрема нив не се овистини зборот на Пророкот [Амос]: „Ја продадоа правдата за пари“,⁴⁴ та да не го навлечеме на себе Божјиот гнев, рушејќи ги [така] Неговите заповеди.

⁴¹ Евангелие по Јован, VII, 24. Друг можен превод на овој цитиран новозаветен стих би бил: „Немојте да судите според надворешноста/формата, туку судете со суд праведен [и суштински]“!

⁴² Амос, II, 7. Авторот на овој библиски стих – пророкот Амос (VIII век пр. Хр.) бил нешколуван овчар од Текоја, во царството Јудеја, кој го напуштил родниот град и заминал во градот Ветил, во соседното царство Ирзаил, за да ја шири Божјата порака. Посочениот старозаветен стих гласи: „Газат по главите на сиромасите и ги туркаат сиротите од патот“ или „Оти газат по главата на сиромавиот, и бедните ги водат кон зло“, т.е. „Едвај чекаат да видат земјен прав врз главите на бедните и ги отстрануваат кротките од вистинскиот пат“.

⁴³ Исаија, V, 23-24. Посочените старозаветни стихови гласат: „[Тешко и] на оние кои го бранат виновниот за поткуп, а праведникот го лишуваат од правдата! Затоа, како што огнот ја проголкува сламата и како што сувата трева исчезнува во пламенот, така ќе изгние и нивниот корен, нивната пупка ќе се разлета како прашина, оти го отфрлија Законот на Господа над воинствата и го презреа Словото на Израелевиот Светец“; или „Тешко им на оние кои за подароци го оправдуваат виновникот, а ги лишуваат праведните од законитото! Затоа, како што огнот ја јаде сламата и пламенот го голта сеното, така ќе се затре коренот нивни, цветот нивни ќе се разнесе како прав, оти тие го отфрлија Законот на Господ Саваот и го презреа Словото на Светецот Израилев“; или, пак: „Тешко на оние кои за мито го прогласуваат злиот за праведен, а му ја одземаат праведноста на праведникот! Затоа, како што огнените јазици го проголкуваат стрништето и како што во пламенот исчезнува сувата трева, така нивниот корен ќе стане како смрдлив гнилеж и нивниот цвет ќе се разлета како прав, зашто го отфрлија Законот на Јехова над војските и ја презреа речта на Израилевиот Светец“.

⁴⁴ Амос, II, 6. Посочениот старозаветен стих гласи: „Така вели Господ... нема да ги поштедам, оти тие продаваат праведник за пари, а сиромав за чифт сандали“; или: „Господ зборува вака: ‘За три злостори, за четири злодејства, одлуката е неотповиклива – оти го продаваа праведникот за сребро и бедниот за лесни обувки“; или, пак: „Вака вели Јахова: ‘Поради трите престапи на Израел и поради четирите, нема да ја променам мојата одлука – оти тие продаваа праведник за сребро и сиромав за едно рало сандали“.

БИБЛИОГРАФИЈА

• Класични и средновековни дела

**Biblia Sacra – Vulgatum Clementinam*. Londini: 2005.

Corpus Iuris Civilis. MCMLIV (1954).

Lingenthal, Carolus Eduardus Zachariae A. [ed.]. *Jus Graeco-Romanum (Pars IV) – Ecloga Privata Aucta*. Lipsiae: 1852 [1865].

**Библија (Свето Писмо) – Стариот и Новиот Завет* [превод: д-р Душан Х. Константинов]. Битола: Еуролибер, 1999.

Свето Писмо [превод: „Нов свет“]. Скопје: Јеховини Сведоци – Христијанска верска заедница, 2006.

Свето Писмо – Библија (Стар и Нов Завет). Лондон: Македонска Православна Црква & Британско и инострано библиско друштво, 1990.

Свето Писмо на Стариот и на Новиот завет (ревидирано издание) – со благослов на Светиот Архиепископски Синод на МПЦ. Скопје: Библиско здружение на РМ & United Bible Societies, 2006.

Дигести Юстиниана (DIGESTA IVSTINIANA) – Том II / Volumen Secundum (Книги V-XI / Libri V-XI). Ответственный редактор: Л.Л. Кофанов. [Група уредници и преведувачи]. Москва: Центр изучения Римского права - Centrum Iuris Romani Investigandi, Юридический Факультет - Facultas Iuridica, Московский Государственный Университет им. „М.В. Ломоносова“ - Publica Universitas Studiorum Moscoviae “Lomonosov”; Российская Академия Наук - Academia Scientiarum Russiae; Институт всеобщей истории - Institutum Historiae Universalis; “Статут” & Золотая колекция “Консультант Плюс”, 2002.

Дигести Юстиниана (DIGESTA IVSTINIANA) – Том III (Книги XII-XIX). Ответственный редактор: Л.Л. Кофанов. [Група уредници и преведувачи]. Москва: Центр изучения Римского права, Юридический Факультет, Московский Государственный Университет им. „М.В. Ломоносова“; Институт всеобщей истории; Российская Академия Наук; “Статут” & Золотая колекция “Консультант Плюс”, 2003.

Институции Юстиниана (Перевод: Д. Расснера). Москва: Институт всеобщей истории; Российская Академия Наук; Юридический Факультет, Московский Государственный Университет им. „М.В. Ломоносова“; Центр изучения Римского права & Издательство „Зерцало“, 1998.

• Книги

*Borkowski, Andrew & Paul du Plesiss. *Texbook on Roman Law* [Third Edition]. Oxford: Oxford University Press (First ed. 1994 and Second ed. 1997), 2005.

Freshfield, Edwin Hanson [translator]. *A Manuel of Roman Law – The Ecloga*. Cambridge: Cambridge University Press, 1926.

Gibbon, E. & W. Smith. *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (vol. V). London: 1862.

Malenica, Antun. *Praktikum iz Rimskog prava*, Prvi tom. Novi Sad: Pravni fakultet Novi Sad, 1997.

Monteskje, [Šarl-Luj]. *Razmatranja o uzrocima veličine Rimljana i njihove propasti*. Prevod s francuskog: Srđan Pavlović. (Edicija „Filozofija“). Beograd: Utopija, 2004.

Nicholas, Barry. *An Introduction to Roman Law*. Clarendon Law Series. Oxford: Oxford University Press, 1962 [Hardback], 1975 [Paperback].

- Romac, Ante. *Izvori rimskog prava – Latisnki tekstovi s prijevodom*. Zagreb: Informator („Pravna biblioteka - Manualia universitatis studiorum zagrebiensis“), 1973.
- Zimmerman, Reinhard. *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Cape Town, Wetton, Johannesburg: Juta & Co Ltd., 1990 [Reprinted: 1992 and 1996].
- Šarkič, Srđan i Dragoljub Popović. *Veliki pravni sistemi i kodifikacije*. Beograd: Izdavačka kuća „Draganić“, 1996.
- *Апасиев, Димитар. *Римско судско право – I*. Скопје: Магна Карта, 2012.
- — —. *Римско право – Практикум: Кодификациите на римското право*. Штип: Универзитет „Гоце Делчев“ (Е-Библиотека), 2015.
- — —. *Антички правни споменици (Хрестоматија)*. Скопје: Магна Карта, 2017.
- Вајс, Алберт и Љубица Кандиќ. *Опита историја државе и права*. Београд: Савремена администрација, 1971.
- Картов, Владимир. *Практикум по Историја на државите и правата на народите на Југославија*. Скопје: НИО „Студентски збор“, 1984.
- Новицкий, И[ван] Б[орисович]. *Римское право – Учебник*. Москва: Wolters Kluwer, 2009.
- Острогорски, Георгије. *Историја Византије*. Београд: Народна књига „Алфа“, 1998.
- Поповска, Билјана. *Историја на правото – II дел*. Скопје: „2-ри Август С“, 2007.
- Пухан, Иво, Мирјана Поленак-Аќимовска. *Римско право [IV издание]*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Правен факултет „Јустинијан Први“, 2008.
- Скаловска-Угринова, Радмила. *Старословенски јазик – Граматика, текстови, речник [II издание]*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, 1997.
- Станојевић, Обрад и Милена Јовановић. *Латински за правнике [Десето издање]*. Београд: Правни факултет - Универзитета у Београду и Јавно предузеће „Службени гласник“ (Библиотека „Приручници“, Књига 15), 2008.
- Щапов, Ярослав Н. *Византијска «Еклога законов» в русской письменной традиции*. Санкт-Петербург: Издательство Олега Абышко, 2011.

• **Специјализирани енциклопедии и речници**

- Berger, Adolf. *Encyclopaedic Dictionary of Roman Law*. (New Series, Vol. 43, Part 2). Philadelphia: The American Philosophical Society (+ DIANE Publishing), 1953 [Reprinted 1980 and 1991].
- Bujuklić, Žika. *Forum Romanum – Rimska država, pravo, religija i mitologija* [Prvo izdanje]. Beograd: Pravni fakultet u Beogradu & Javno preduzeće „Službeni glasnik“ (Biblioteka „Priručnici“), 2005.

• **Периодики (зборници, годишници, тематски збирки, специјализирани списанија, реви и журнари)**

- **The Corpus Iuris Civilis in the Middle Ages: Manuscripts and Transmission from the Sixth Century to the Juristic Revival* (Brill's Studies in Intellectual History).
- Margetić, Lujo. „Ekloga iz 726 godine i njezina važnost za našu povijest“. *Zbornik Pravni fakultet u Rijeci*. Rijeka: Pravni fakultet, 1980.
- Proceedings of the International symposium 'Contemporary law, legal science and the Iustinian's codification'* (Volume I and II). Skopje: University „Ss. Cyril and Methodius“, Faculty of law “Iustinianus Primus”, 2004.

*Апасиев, Димитар. „Закон судный людям – Первый старославянский правовой памятник“. *Всемирная задача Славянства – Труды Юбилейного Всеславянского Съезда*. Москва и Санкт-Петербург: Международный союз общественных объединений „ВСЕСЛАВЯНСКИЙ СОЮЗ“, 2017.

Зборник во чест на Иво Пухан. Скопје: Правен факултет, УКИМ, 1996.

Класика – Балканистика – Палеославистика (Материјали од научниот собир по повод одбележувањето на 85-годишнината од раѓањето и 60 години научна работа на академик Петар Хр. Илиевски). Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 2007.

Современото право, правната наука и Јустинијановата кодификација (том I и том II). Зборник на трудови од меѓународен симпозиум. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“, УКИМ, 2004.

• **Интернет страници**

*Гелев, Димитар [прев.]. *Еклога*. Academia.edu.

Радев, Игор. *Крстот и Свилата – анализа за христијанството во Кина во раниот Среден век*. www.plusinfo.mk [колумна].